

HALPER LÁSZLÓ

A világ így rezeget

Beszélgetés Laár Andrással

1955. augusztus 9-én született Budapesten, humorista, énekes, zeneszerző, dalszövegíró, író, költő, spirituális gondolkodó. A KFT együttes és a L'art pour l'art Társulat alapító és jelenlegi tagja. 1990-ben buddhista pappá avatták, 1991-ben alapítója volt a Tan Kapuja Buddhista Egyháznak és a Tan Kapuja Buddhista Főiskolának. 2006-ban művészi tevékenységének díjazásaként a KFT együttes 25 éves fennállása alkalmából a zenekar többi tagjával együtt megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét.

▼ Amikor azon gondolkodtam, miket is kérdezzek tőled az életutadról, rájöttem, hogy annyi mindent csináltál már, és az életnek annyira különböző területein, hogy nehéz eldönteni, honnan is kellene kezdeni a beszélgetést. A zene, a színház és a spiritualitás párhuzamosan jelen voltak az életedben, vagy a hangsúlyok az évek során átvevődtek egyikről a másikra?

▼ Én hiszek abban, hogy minden ember nagyon-nagyon sokszínű, ha hagyja magát. Nem az a baj, hogy az egyik ember olyan különlegesen sokoldalú, a másik meg olyan kis „kevéssoldalú”, hanem inkább az, hogy jelenleg nincs kultúrája annak, hogy az emberek hogyan hozzák ki magukból azt a sok mindent, ami bennük van, ha nem olyan elszántak, mint egyesek. Én például nagyon elszánt voltam, de nem mindenki az. Vannak békésebb emberek, és nagy kérdés, hogy ők hogyan jönnek rá arra, hogy bennük is minden megvan. Az ember egy csodalény. Bárkit elkezdünk vizsgálgatni, láthatjuk, hogy sokkal több nemesség, tündérerő és varázserő szorult belé, mint amit ő hisz magáról. Ilyen értelemben, azt hiszem, bennem is megvoltak mindig ezek a különböző kreatív erők, csak valamitől – amiről nem tudom egészen pontosan megmondani, hogy mi volt, mert ezt az ember nem feltétlenül képes feltárni – hiába voltak meg bennem, valahogy a körülmények elnyomták ezeket, és ezért tényleg sorban jöttek elő az életemben. Ráadásul pontosan abban a sorrendben, ahogy te említetted. Először jött a KFT, ez volt az első nyilvános megjelenésem. Bár zárójelben meg kell jegyezni, hogy ez nem teljesen igaz, mert a KFT zenekar előtt, 1979–80-ban már játszottunk Bornai Tibivel egyrészt a Főnix együttesben, amelyik Zoránt kísérte turnékon, másrészt játszottunk Fonográf néven az NDK-ban Koncz Zsuzsával. Ez egy jól összejött társaság volt, amiben benne volt a Fonográf és a későbbi KFT fele. Az igazi ismertség '81-ben, a KFT *Bábu* vagy című számával kezdődött. Öt évvel később, '86-ban lépett a közönség elé a L'art pour l'art társulat. Én 1991-ben – érdekes módon megint csak öt év múlva – határoztam el, hogy leszállok arról a lóról, amin addig ültem, és három évre lementem a színpadról. Akkor elvonultam a Bükkbe egy kis tanyára, ami buddhista kolostorként működött. Ott alkalmam volt két és fél hónapot télen egyedül eltölteni. Ez egy fantasztikusan nagy élmény volt. Ott érintett meg engem az a zene, ami azóta is velem van. Ezt már úgy lehet mondani, hogy ez a misztikus vagy varázs-zene, ami egy sámán-, táltos- vagy révülős zene is lehet. Én nem is szabom már meg, hogy minek hívják, mert nem műfajokban gondolkodom. Ez az a zene, ami közvetlenül az éghez tud szólni. Ez a szerelmem, nincs olyan nap, hogy ne zenéljek az égnek valamit, valahogy, valamikor. Ebből táplálkozom. Ettől persze tudok még KFT-számot is írni, mert például a *Higiénikus Embert*, ami egy kis groteszk szám, azt is én írtam. Sohasem kell olyan komolyan venni magunkat. A sámánizmus sem egy végtelen komoly dolog, hanem erős. Az erővel meg vigyázni kell. Ennyiben komoly, mert meg is lehet halni egy rossz dologban. Ha az ember felkelt egy erőt, ami nincs jól megfogva, attól adott esetben meg tud halni. Ilyen értelemben a sámánizmus komoly, de maga a művelet nem komoly, hanem inkább belemenős.

▼ Visszatérve a zenei pályafutásodra, volt egy nagyon érdekes időszak, amikor a Panta Rhei együttesben játszottál.

✔ A zenei szövevény már a hetvenes évek elejétől jelen volt az életemben. Bornai Tibivel tizennyolc évesen, '73-ban találkoztam, és onnantól fogva együtt zenélünk. Ez a jelen pillanatig tart. 1975-ben Dráni, azaz Bornai Tibi, Szöllösi Mihály meg én, mi hárman egy Küllőrojt nevű zenekarral felléptünk a győri Pop-Jazz Napokon. Ez a zenekar folkszerű zenét játszott, de nem népdalfeldolgozásokat, hanem saját számokat. Ezek kicsit világzene, kicsit népzene jellegűek voltak. Ott megismerkedtünk a szintén jelen lévő Panta Rhei együtessel, akik jazz-rock kategóriában indultak. Nem zavartuk egymás vizeit, mert mi városi népzene kategóriában indultunk a saját dalainkkal. Nekik is nagyon tetszettek a mi dalaink, és nekünk is az ő zenéjük. Ebből a barátságból lett később az, hogy évente találkoztunk, és amikor a Panta Rhei együttest megfogta a lemezgyár, hogy csak akkor adhatnak ki lemezt, ha van énekesük, engem kértek meg, hogy énekeljek náluk.

✔ **Ez egy érdekes kikötés volt a lemezgyár részéről.**

✔ Igen! Működött egy olyan kulturális irányítás, amit sajnós abban a korban többé-kevésbé mindenki megszívott. Voltak ügyesek, akik azért be tudtak valahogy veckölni ebbe a rendszerbe.

✔ **Sőt voltak, akik meg is lovagolták azt.**

✔ Pontosan. Én nem tartoztam ezek közé, és a Panta Rhei együttes sem. Mi mindig is oldalról jöttünk a marginális dolgainkkal, és örültünk, ha egyáltalán volt valami. Szóval a Panta Rhei-esek megkerestek, hogy kell nekik egy énekes, és rám gondoltak. Őszintén szólva nem jól választottak, azzal együtt, hogy az én énekléssel megjelent egy új, friss íz. A Panta Rhei-lemezzel az volt a nagyon nagy gáz, hogy a zenekar nem csinálhatott olyan anyagot, amelyet ők akartak. Nem játszhatták azt a zenét, amit a kisujjukból kiráztak, és amit nagyon dögösen nyomtak. Meg kellett magukat erőszakolniuk, mert három-négy-öt perces dalokat kellett a lemezre fölvenni, amikben az ő képességeik ugyan benne voltak, mert ügyes szólókat játszottak, de nem ez volt az ő igazi műfajuk. Ráadásul én nem is voltam jó énekes. Akkoriban sokkal gyengébb énekes voltam, mint akár a KFT-ban, de most még jobban énekelek, mint a KFT-ben régebben. Ez a lemez a Panta Rhei-rajongóknak sem tetszett – miért újul meg ebbe az irányba a zenekar? –, poposabbnak, megalkuvóbbnak tűnt nekik. Ez a lemez sajnós semmilyen szempontból sem volt sikeres, de olyan értelemben mégis az volt, hogy például Szalai Andrissal írtunk a lemezre egy gyönyörű szép számot, aminek az a címe, hogy *Téli dal*. Andris írta a zenéjét, én írtam hozzá szöveget. Ezt a dalt ő később újra felvette egy másik lemezre.

✔ **Gyerekkorodban miért pont a gitárt választottad hangszeredül?**

✔ Úgy kezdődött a dolog, hogy amikor másodikos általános iskolás lettem, kiderült, hogy lehet zenét tanulni az iskolában. Zongorázni és hegedülni lehetett. Édesapám és édesanyám elém álltak, és megkérdezték tőlem, hogy „Andriska, akarsz-e menni zenét tanulni?”. Mondtam, hogy akarok. Kérdezték, hogy hegedülni vagy zongorázni szeretnék, erre mondtam, hogy zongorázni. Egy hét múlva ugyanúgy elém álltak, és azt mondták: „Andriska, az a helyzet, hogy sajnós zongorázni nem tudsz menni, mert ahhoz zongorát kellene venni, és nekünk nincs arra pénzünk, válaszd inkább mégis a hegedűt.” Én erre mondtam, hogy nem, legyen inkább mégis a zongora. Apámék még próbálkoztak, hogy hogyan lehetne megoldani a zongorát, de kiderült, hogy sehogy. Így aztán elkezdtem hegedülni, és négy évig tanultam. Aztán később váltottam gitárra, amikor már nem bírtam, hogy a hegedűvel semmit sem lehet kezdeni a bulikon, a tábortúznál és más ilyen alkalmakkor. Ha bárki elővett egy gitárt, és elkezdte játszani az Illés egyik számát, abban a pillanatban minden csaj köré ült. Én is szerettem volna, ha a zenének azt a fajtáját művelem, ami hatásos. Igazából rám sem nagyon hatott a hegedűnyirvogás. Én akkor már a Beatlest szerettem, az Illés együttest meg az ilyen zenekarokat. A gitár már egy lépcsőfok volt e felé a zene felé, ezért elmentem klasszikus gitárt tanulni. Ezt is négy évig tanultam egy magántanárnál. Ezután autodidakta módon foglalkoztam a zenével.

✔ **A gitárosok közül kiket szerettél abban az időben?**

✔ A legnagyobb példaképem Jimmy Page volt, a Led Zeppelin gitárosa. Képes voltam beszerezni egy Led Zeppelin-lemezt, és a lemezejátszón mindig visszarakni a szólókat, és újra és újra meghallgatni azokat. Az érdekelt, hogy mi a fenét játszik ott, és próbáltam kikeresni azt az ujjrendet, amit ő játszott. Így egyszer csak kiderült, hogy hoppá, azt a szólót el lehet játszani. Addig misztikus volt, hogy hogyan szól így a gitár, és hogyan tud így pörögni a keze. Igazából itt kezdődött el az én gitárosi érzésem, tehát hogy magamat elkezdtem gitárosnak érezni. Ezt az energiát nem fektette be mindenki annak idején az én gitáros barátaim közül, tehát én rövidesen ezekkel a kis szólókkal elhú-

tam tőlük. Ezek még olyan kis kamu szólók voltak, de a Page-től ellesett motívumokkal ízesen lehetett kamuzni.

✔ **A KFT együttesre mindig jellemző volt, hogy úgy szólaltatok meg együtt, hogy nagyon nagy ereje volt a zenekarnak.**

✔ Igen, és mostanra úgy beérett a zenekar, hogy olyan ereje van, mint egy gigásztraktornak. Fölmegegyek a színpadra, és olyan dög van, pusztán attól, hogy a zenekar tagjai mikor és hogy ütnek meg a hangokat, hogy az hihetetlen. Megvan az az ízes lüktetés, ami kell. Régen egy kicsit kapkodósabb volt minden. Most van négy nyugodt ember a színpadon, aki a magáét mind rendesen tudja, és nem is akar ennél jobban befutni. A mostani gitárom hangját nagyon szeretem, úgy tudnám körülírni, hogy a gigászdömpér-mruclimehemed.

✔ **Amikor dalt írsz, a zenét vagy a szöveget írod meg először?**

✔ Rendszerint a zenét, de nem írok, hanem inkább szerzek. Én azt gondolom, hogy ezek a zenék valahol már vannak az univerzumban, és az ügyes szerző megszerzi, valahogy lehúzza belőle egy darabot. Nekem a zeneszerzés jobban szokott menni, mint a szövegírás, kezdetben az inspiráció inkább zenei. Aztán előbb-utóbb jön a szöveg is. De van, hogy másképpen születik egy dal. A *Madárijesztő* című úgy született, hogy Márton Andris írta a zenéjét, ő is éneklé, és én írtam hozzá a szöveget. A dalírásnál sokszor összedolgozunk a zenekarban, volt, hogy az én dalomhoz Dráni írta a refrént, szöveggel együtt.

✔ **Ahogy a KFT nagyon karakteres szövegvilága kialakult, az csapatmunka volt?**

✔ A lényeg Bornai Tibi és az én együttműködésem volt, mert szerzőileg mi alapoztuk meg ezt a zenekart. A kezdeti időkben én vittem először a számokat, és az a pár, amit vittem, neki nagyon tetszett, aztán közösen írogattunk olyasmi jellegűeket. A legelső KFT-dal, ami megszületett, az a *Nem sikerül kikúrálni magam* című szám volt. Az egy műfajteremtő dolog, mert arra épült gondolatilag a többi. Volt olyan is, hogy ültünk Dráninál, ő zongorázott, én meg gitároztam. A gitárom be volt dugva egy rádióba, és nyomtuk a zenéket. Ilyenkor ő is jött elő témákkal, az *Elmúltak az ünnepek* például az ő zongorázásával kezdődik. Nagyon sok dalt írtunk közösen.

✔ **Úgy gondolom, hogy a KFT szövegei és a L'art pour l'art között gondolatilag van egyfajta rokonság. Valamelyest egy töről fakadnak.**

✔ Persze, sőt az egész L'art pour l'art-ötlet a KFT alapján született. Bevett gyakorlat volt a zenekarban, hogy kis versikéket mondogatunk, például abszurd versikéket, konferálás címén. Évekkel később jött az ötlet, hogy csináljunk egy önálló estet a verseimből. Ez lett a *Laár pour laár*, ami akkor még nem egy társulat neve volt, hanem az én első „költői estem” címe. Az est ezekből az abszurd versekből állt, és az én nevem helyesírása szerint volt írva.

✔ **Ez már önmagában egy szójáték.**

✔ Igen, én már évekkorábban játszogattam a nevemmel, mert a L'art pour l'art azt jelenti, hogy a dolog önmagáért, ha a szó eredeti francia jelentését nézzük, de ha úgy írjuk, hogy Laár pour l'art, akkor azt jelenti, hogy Laár a művészetért. Annyira jó volt ez a cím, hogy a társulat felvette ezt a nevet, de az eredeti francia írásmód visszaállításával, hogy ne tűnjön úgy, hogy ez az én egyszemélyes társulatom, hanem inkább csak egy szlogen.

✔ **Az írás itt is csapatmunka volt?**

✔ Igen, együtt írtuk a dolgokat.

✔ **A humor szerintem egy nagyon veszélyes műfaj, mert a közönség reakciója nagyon direkt módon hat az előadóra. Ha az emberek nem nevetnek a poénokon, az rögtön kínos szituációt szül. Kiallni a színpadra viccelni, úgy gondolom, egy nagyon kemény és bátor dolog.**

✔ Hát igen, főleg akkor, ha valakinek nincs rá hajlama, és csak kényszerből próbál viccelni, és ezért kicsit erőltetett az egész. Akkor nem is vicces, és nem is sül el jól, és az egy égés. A L'art pour l'artban az a jó, hogy a mai napig nagyon élvezem, amit csinálunk, de akkor is, amikor a többieket csak oldalról nézem. Tehát amikor más produkálja magát, az is nagy élmény, fantasztikusan tehetséges emberekkel vagyok együtt, és ezért hálás vagyok az Úrnak. Például Dolák-Saly Róbert szerintem az ország egyik legjobb színésze, anélkül, hogy színész lenne, mert ő zenész. Olyan karaktereket formál meg nagyon jól, hogy vele kicsit úgy érzem magam, mintha valaki már előre látná, hogy például az a Karinthy, akinek ő kortársa, később egy legenda lesz. Mondjuk, benn ül a Nyugat kávéházban, ő is író, Karinthy barátja, és van egy időugrás a fejében, és, mondjuk, 1970-ből visszanezve látja, hogy milyen nagy dolog volt Karinthyval egy asztalnál ülni. Nekem sokszor van ilyen érzésem, hogy

olyan emberekkel vagyok együtt, akikkel nagy dolog kortársi viszonyban lenni. Robi számomra egy művészgéniusz, és szoktam is élvezni, hogy én most egy művészgéniusszal vagyok együtt.

➤ **A L'art pour l'art előadásain vannak improvizatív elemek, vagy minden meg van írva előre?**

➤ Hogyne, nagyon sok. Persze egy csomó minden meg van írva előre. Meg kell jegyezni, hogy a L'art pour l'art Társulat utóbbi éveiben nagyon beerősödött Szászi Móni mint író. Olyannyira, hogy a műsor hetven százalékát ő írja. Neki annyira tehetséges a tudata, hogy ő egy személyben minden szereplőnek tud szöveget írni. Ez egyedülálló a társulatban. Én is írok, de elsősorban a magam szerepeire. Én például Boborján-szöveget nem tudok írni, mert nem arra a rugóra jár az agyam. Ugyanakkor Besenyő Pista bácsi-szöveget tudok, mert azt a karaktert én formálom meg. Pethő Zsolt egy nagyon jó gegman és egy nagyon aranyos figura. Zeneileg is nagyon erős, és táncban a legjobb közülünk. Koreográfiában nagyon lehet rá építeni, és a rendezésben is. Külső szemként hihetetlen jó dramaturgiai, rendezésbeli ötletei vannak. Pont ez a négy ember, a mostani felállítás egy ideális együttműködési struktúra.

➤ **Említetted, hogy megtaláltál egy másfajta zenét, mint ami a KFT stílusa volt. Hogyan találtál rá erre a zenére? Először a spirituális dolgok kezdtek el érdekelni, vagy ilyeneket hallgattál, és ennek kapcsán kezdett el érdekelni a spirituális háttere?**

➤ A zene önmagában egy nagyon varázslatos dolog. Tizennégy éves koromban határoztam el, hogy zenész leszek. Ez úgy történt, hogy lógott a gitár a nyakamban, pengettem, nagyon elszállós hangulatban voltam, és rájöttem, hogy nem szabad ennél alább adni. Ebben kell élni. Ezért is gondoltam, hogy ebből fogok élni. Végül is kisebb-nagyobb engedményeket téve magamnak – mert több lábon is állok – mégiscsak a zenészségem az első. Ez a fajta varázserő megvolt régebben is az életemben, de mégis volt egy dimenzióváltás. Ez úgy zajlott le, hogy a KFT zenekar egy-két éves működése után csalódott voltam, mert azt hittem, hogy tök boldog leszek, ha befutok. Azt hittem, hogy nekem csak az hiányzik a boldogsághoz, hogy mindent megtehessek, amit egy befutott zenész, és akkor boldog leszek. Aztán eljött a pillanat, amikor mindent megtehettem, amit egy befutott zenész csinálhat, és mégis ott álltam, hogy nem vagyok boldog. Ettől nagyon nagy késztetést kaptam, hogy kikutassam, hogyan lennék boldog. Logikusan a lelki út felé terelődött az érdeklődésem. Természetesen a szellemi út felé is, hiszen a lélek és a szellem úgy függenek össze, hogy az ember a lelkében érzi a gondot, de szellemileg kell megoldania. Nem lehet közvetlenül a lélek szintjéről megoldani a problémákat, mert ha rossz lelkiállapotban vagyok, akkor az a kérdés, hogy onnan hogyan tudok kiugrani. Igazából a szellemi utat kerestem, és nagy szerencsémre be is jött az életembe minden inspiráció, amire szükségem volt. '85-ben összeismerkedtem a magyarországi krisnással. Akkor még nem volt ilyen szépen szervezett az egész, hanem volt egy-két közösség, sőt, akkor szét is szakadtak a krisnások két pártra. Ezért nem is tudtam pontosan megismerni az egészet, csak a filozófia jutott el hozzám. Ez a hindu filozófia nagyon tetszett. E miatt a zűrzavaros szituáció miatt nem tudtam a krisnásoknál kikötni, de azóta is nagyon szeretem őket, és nagyon jó barátaim vannak közöttük. Én a buddhizmusban találtam meg azt, amit kerestem. Egy évre rá elmentem a Buddhista Misszióba tájékozódni, hogy ott egyáltalán mit tanítanak. Ők adtak nekem könyveket, és akkor rádöbentem, hogy ez az. Ha arról van szó, hogy hogyan nézzem a világot, akkor nekem a buddhista filozófia a leginspirálóbb. Aztán a buddhizmus kapcsán elkerültem egy iskolába, ami a Buddhista Misszió keretén belül működött. Ott nemcsak buddhista filozófiáról volt szó, hanem kínai filozófiáról, taoizmusról, hermetikáról, mágiáról, orákulumokról, asztrológiáról, ji csingről, tarot kártyáról is. Én nagyon sok mindent itt tanultam meg. Ennek az utódiskolája lett az, aminek az alapításában már közreműködtem mint gyakorló buddhista, a Tan Kapuja Buddhista Egyház, illetve Főiskola. Pont azért, mert ott ilyen sok mindent meg lehetett tudni, láttam rá arra, hogy mi is az, ami itt, Magyarországon zavart engem a vallási gyakorlatban, és hogy mit jelentett számomra a vallás korábban, és mit jelent most. Valójában számomra volt egy olyan hangulata a keresztény vallásnak, amit úgy lehetne megfogalmazni, hogy büntudatos, szomorú, megtört. Nem tudtam ebbe jól beleérezni magam. Nagyanyám vitt engem templomba, de ott valahogy nagyon szomorúnak tűnt minden. Nem volt benne élet. Ez nem a Krisztus-tan sajátja, hanem egyfajta gyakorlat. A katolikus egyháznak is vannak olyan közösségei, ahol tökéletesen más hangulat van, ott a vallás egy örömművelés. Ennek így kellene lennie máshol is, mert ha az ember a „Legfelsővel” kapcsolódik lelkileg, akkor az mindenképpen öröm, kitágulás és szeretet. Én ezt gyerekkoromban nem éreztem, de később már, megtanulva egy csomó mindent, ezt felfedeztem a kereszténységben is. Krisztus egy nagyon-nagyon fontos személy

számomra. Az, amit képvisel, az az isteni erő, amit Ő megjelenít, azt, úgy érzem, hogy jó, ha az ember önmagába, a szívébe behívja. Van is olyan Krisztus-ima, hogy „Jézus Krisztus, gyere a szívembe”. Ez nem tilos, és ezzel mindenki jól jár. Én túl kerültem azon, hogy a vallásokat egymás ellen próbáljam kijátszani a fejemben. Mindenhol azt keresem, hogy mi az az egy nagyon fontos elem, ami miatt egyáltalán van ilyen, hogy vallás. Ez az elem pedig a legfelső önvaló jelenléte ilyen vagy olyan formában. A buddhizmus messze nem az istenfogalomból indul ki – maximum vannak bizonyos buddhista vonalak, ahol meditációs istenségekkel foglalkoznak –, hanem a szenvedés tanából. Hogyan lehet az emberre ráért szenvedést tudati alapon felismerni és megszüntetni? Ez nem egy önbecsapó manőver, hanem annak a felismerése, hogy mindenki a saját hülyeségének a levét issza. A buddhizmus segítségével kristálytiszttá meg lehet állítani magunkban ezt a szenvedésgerjesztő folyamatot. Nagyon érdekes, hogy ez hogyan függ össze Krisztus tanával vagy a hindu vallással. Én jógázom már évek óta, és a személyes mesterem Szvámi Mahésvaránanda – aki egy nagyon magas szintű személy, egy isteni inkarnáció, Síva Isten személyes megtestesülése –, ő hindu, és ilyen alapon én a hindu egyháznak is tagja vagyok. Tehát buddhista is vagyok lélekben és gondolatban, hindu is, és keresztény is vagyok. Nem is értem, hogy miért kellene ezeket összeveszíteni egymással. Ez mind ugyanaz. Mind egy bizonyos oldalról ugyanazt a centrumot nézi. A buddhizmus a tudat szempontjából viszi végig az embert, a kereszténység a szeretet oldaláról, a hinduizmus a jóga oldaláról. Mindegyik egy nagyon jó út. Ezeken egyszerre is lehet járni, mert például valaki a szívében szereti az embertársait, de közben jógázik, és esetleg még medítál is, és ettől semmi baja sem lesz. Amikor a buddhistákhoz odamentem, kérdezték, hogy milyen vallású vagyok. Mondtam, hogy református. Ők erre azt mondták, hogy jó. Fölvehettem úgy a buddhista vallást, hogy nem kellett letennem a reformátust. Amikor a hindu vallást vettem föl azáltal, hogy megkaptam a gurum mantráját, ezzel nem járt együtt, hogy le kellett volna tennem bármit is. Maga Szvámi mondta azt, hogy itt a teremben többféle vallású ember ül, vannak ortodoxok, keresztények, zsidók, buddhisták, hinduk, és ez így jó, mert a jóga mindegyiken túl van. A jóga nem vallási kérdés, hanem egy szellemi, testi és lelki út, amin ha az ember mindenféle vallástól függetlenül jár, akkor ez hasznos lesz neki. Azok a tanok, amik az emberek tudatát vezérlik, nagyon hasonlóak. De az is nagyon jó, hogy nem azonosak. Az az Isten végtelen kegyelmi gyönyöre, hogy ennyi minden létezik egyszerre. Van ilyen nép, olyan nép, és van amolyan nép, mint amikor egy virágos mezőre kimegy az ember. Akkor sem kell mérlegelni, hogy ez a kis fehér virág szebb-e, vagy az a nagy kék. Ez nem összemérhető. Egy kék virág ugyanolyan szép, mint egy fehér. Én így nézek a népekre is. Jó látni a népeket és a kultúrákat, mind egy-egy virág a gazdagság végtelen mezején. Nem is értem, miért kéne állandóan újra és újra veszekedni egymással a különbözőségeken. Inkább tiszteljék egymást, lássák be, hogy miért jó a másik. Ha bárki normális emberrel beszélgetek, aki nincs elkötelezve valamilyen hülye álláspont mellett, az mind ezt érzi a szívében, és nem kell ezt külön magyarázni. Senkinek sem jutna eszébe csak azért gyűlölni valakit, mert más nyelven beszél, vagy másképp néz ki az arca. Ez egy hülyeség, szerintem ez egy mesterséges uszítás. De ez nem csak most van így. Sok ezer éve van valami, ami miatt egymásnak mennek az emberek, pedig ez nem indokolt. Szerintem az ember akkor lesz méltóságteljes itt a földön, amikor majd ezt fölfogja, és a szeretet elve alapján működik együtt a másikkal. Biztos, hogy mindent meg lehet beszélni, és az is biztos, hogy van hierarchia is a világon. Azt sem kell gondolni, hogy minden egyenrangú és egyforma. Ha van két virág a mezőn, akkor az egyik magasabb, a másik alacsonyabb. Függetlenül attól, hogy szép vagy nem, de bizonyos módon a különbségeket is látni kell. Emiatt nem is kell mindenkit ugyanabba a skatulyába tenni, engedni kell a különbséget mint valami jót. De közben van hierarchia, mert a hierarchia azt jelenti, hogy a tudatának minél összeszedettebb helyszínéről néz körül az ember, annál nagyobb rend van körülötte. Igenis vannak olyan működések, amik a rendetlenséget gerjesztik, és vannak, amik a rendet. Ilyen szempontból a hierarchiában magasabb értékű a rend, mert hiszen rendszerről van szó. „Társadalom – együtt sok ember”, ezt csak valami rendszer szerint lehet csinálni. Minden, ami a rendeződést segíti a hierarchiában, egy magasabb szintű dolog, mint ami a széthullást. A demokráciát és a hierarchiát együtt kell elgondolni. Az is egy álszent dolog, ha azt mondjuk, hogy mindenki egyenlő. Egyáltalán nem egyenlő mindenki, sőt nem is akar senki sem egyenlő lenni, az esélyeknek és a lehetőségeknek kell egyenlőknek lenniük. Az kell, hogy mindenki méltó lehessen, és bontakoztathassa ki azt, amire ő van. Amit nagyon utálok, az ez a globalizációs szituáció, amiben minden egyre inkább egy sablonszerű fogyasztói rendszer része, és megszűnnek a kis egyéni dolgok – kisvállalkozások

stb. Mondjuk, amikor már csak egy nagy tömegtejet lehet majd kapni, és az is pasztörizálva lesz nyolcszor, akkor én nagyon szomorú leszek, mert hova tűnik el az a kis finom tej, amit egy tehén tőgyéből kiszedünk? Nehéz úgy, hogy ebben a világban jól fönmaradjunk, de a személyiségnek meg a kibontakozás lehetőségének mégis meg kell maradnia.

➤ **Azt hiszem, az nagyon fontos, hogy a rendet ne keverjük össze a sematizmussal. Ne az legyen a rend, hogy minden egyforma, hanem a színességben kell megtalálni a rendszert és a rendet. Az a „jó” rend, ami nagyon sokszínű.**

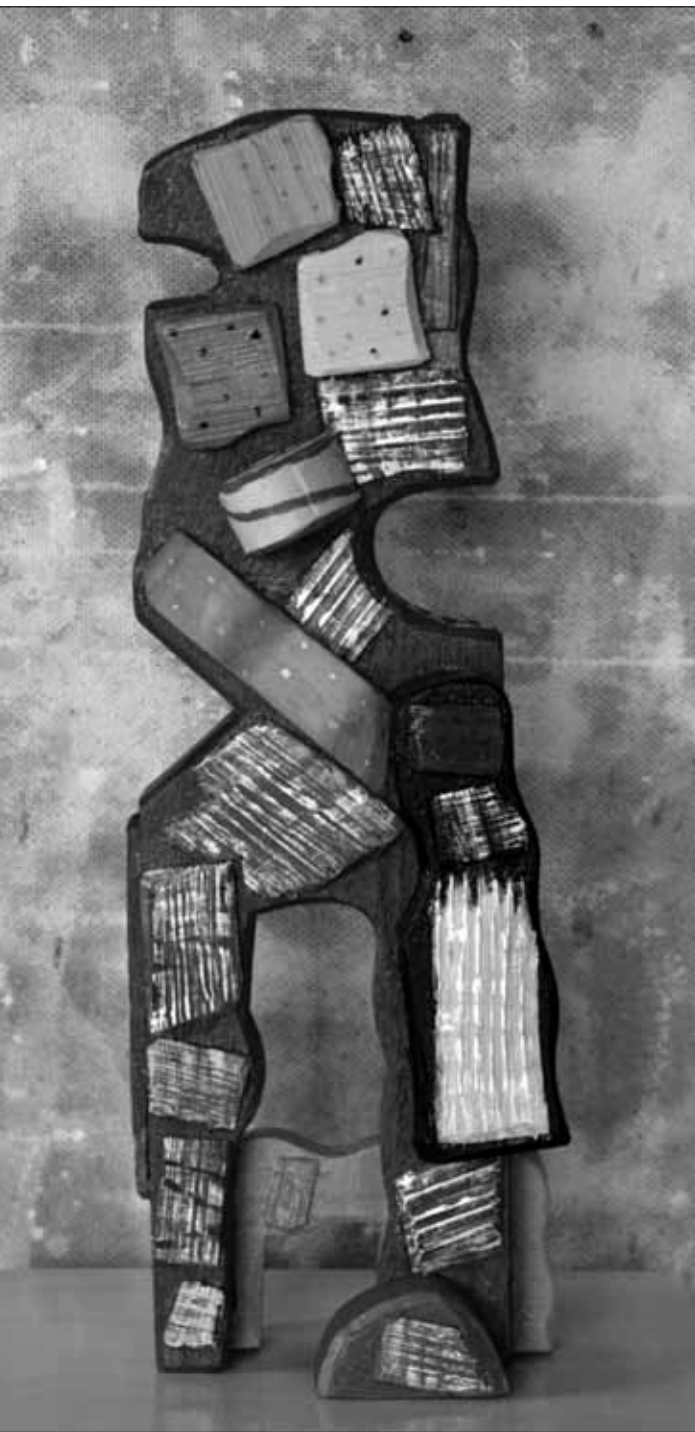
✔ Így van! Mindenki valaki, és ha önmagában az önmaga magasabb szellemi részét kifejleszti, és a saját szellemi feladatát végzi, az a legértékesebb, amit csak tehet. Érezni kell, hogy a szeretet a legfontosabb dolog, és mindent ennek jegyében kell nézni. Azt persze nem lehet elvárni a szeretet jegyében, hogy viszonszeressenek, mert a szeretet csak odáig tart, hogy én nyitott vagyok és szeretetteljes. Igazából egyre inkább ennek a felismerésére van szükség, mert látom, hogy nagyon sok gyűlölet akar gerjedni mostanság a világban.

➤ **A beszélgetésünk elején említetted, hogy Te a dalokat nem írod, hanem szerzed, mert ezek a zenék valahol az univerzumban már megvannak. Én azt hiszem, hogy a hangszerek is valahogy így vannak, mert azok hangszínek, amiket megszólaltatunk rajtuk, valahol az univerzumban már megvannak, nekünk „csak” rá kell jönnünk, hogy hogyan tudunk fából, fémből, akár üvegből olyan hangszereket készíteni, amelyekben ezeket a hangszíneket meg tudjuk szólaltatni.**

✔ Igen! A hinduk azt mondják, hogy az egész univerzum a hangból jött létre. Ez egy kicsit összecseng a keresztény hagyománnyal, ahol azt mondják, hogy kezdetben vala az Ige. És az Ige az Úr maga vala. Maga az Úr teste volt az Ige. A hindu ugyanezt mondja, hogy kezdetben volt az Om hang, ami maga az Úr megtestesülése. Érteni kell, hogy ez a két megközelítés szó szerint ugyanaz.

➤ **Nagyon érdekes, hogy a hindu megfogalmazás mennyire rímeli a kvantumfizika hűrelméletére, ami nagyon leegyszerűsítve azt mondja, hogy a világ rezgő energiahúrokból áll. A zene tulajdonképpen nem más, mint a rezgés, a világ hallható tartománya. Több elmélet is van arra, hogy hogyan született meg a zene – a munka ritmusából, a madárcsicsergés dallamának utánzásából stb. Én azt gondolom, hogy egyik sem igaz, mert a zene már hamarabb létezett, mint hogy azt az ember kitalálhatta volna.**

✔ Ez így van! A szférák zenéje egy platóni gondolat. Platón azt mondta, hogy bizonyos tudatállapotváltozás után az ember meghallhatja a szférák zenéjét, tehát a magasabb dimenzió állandó zengését. Milyen érdekes, hogy a bolygók keringési pályájából tudósok meghatároztak egy hullámformát, amit a hallható tartományba lehetett transzponálni. Kiderült például, hogy a Merkúr bolygó *g* hangon szól. A bolygóknak megvan a saját rezonanciájuk, és hallottam egy olyan felvételt, amikor a bolygók hangjai egyszerre szóltak. Ez egy nagyon különleges „zene”. Valójában amit Platón akkor mondott, azt most meg is lehet hallgatni. A valóság meg tényleg az, ha az ember belehallgat a csendbe, akkor egyszerűen egy idő után hallja, hogy a csend mögött valami zengés van. Akár füllel is lehet érzékelni azt a különleges, furcsa, nagyon harmonikus rezgést, ami a csendben van. Egy Szőke Péter nevű hangkutató vizsgálatokat végzett a természetes hangokkal – a szél dudálása az ablaküvegen, madárcsicsergés stb. Ezeket vagy felgyorsította, vagy lelassította, hogy az emberi fül számára értelmezhető dallamot kapjon. Kiderült, hogy minden egyes dallam pentaton, tehát ötfokú zenei skálából áll. A világ így rezeg. Mindig van egy tonika, egy alaphang, és annak a felhangjai szólnak. Ezért „hülyeség”, hogy kitalálták a dodekafóniát, ahol mind a tizenkét hang egyenlő fontosságú, és antidemokratikus a hangokat hangnemekbe szervezni. Schönberg azt találta ki, hogy nem szabad hangnemekben gondolkodni, és a természetnek, a világnak olyan a zenéje, hogy nincs benne hierarchia. De ki hallgat Schönberget? Sehol senki, mert csúnya. Mert nem életzene. Engem Uszón érintett meg a spirituális zenélés, ahol az egyik télen nagyon hosszasan csöndben voltam. Két és fél hónapig voltam három kilométerre a legközelebbi lakott településtől úgy, hogy közben be volt havazva az a kis tanya. Egyméteres hó volt, és csak ott lehetett menni, ahol én kiástam. Azt a csöndet el nem tudom mondani. Az maga volt a kozmikus tökéletesség. A hó elnyeli a zajokat, ezért a hangok tompák voltak, az ég viszont kristályos és tiszta kék volt. Látszott, hogy távolabb mozgás van, meg élet, de az mégis csend formájában jutott el hozzám. Ott jött a lelkembe meg a tudatomba szinte egyszerre az az érzés, hogy az az egy hang – a tonika –, ahonnan kibontakozik minden. Nem kell olyan sokat ugrálni hangnemekben. Az igazi nyugi onnan jön, hogy van egy alaphang. Bach is azért zseniális, mert egy tonikára építette fel a zenéjét, amivel el lehet szállni.

Kisszobor, 2015–2016

se, mert mindent fönntart, és egyformán sugároz mindenkire. Tökéletes isteni állapotot jelenít meg. Ehhez képest, ha engem kineveznének Napistennek – persze borzasztóan jólesne, hogy hú, de nagy ember vagyok –, és nekem kellene azt csinálni, amit a Nap csinál, nem lennék rá kész. Tehát az én ügyetlenkedéseim, tökéletlenségeim, így ahogy vagyok: valószínűleg ez a feladatom. Csak az a lényeg, hogy közben próbáljunk okosodni is, mert rendben van, hogy ilyen kis ügyetlenek, szerencsétlenek, irigyek meg önzők vagyunk, de legalább okosodjunk, hogy nekünk egyre jobb legyen, meg azoknak, akik velünk élnek. Mert aki velünk él, az is megszívja a hülyeségeinket, mert ha én hülye vagyok, akkor ráfröcskölöm a mérget valakire, aki itt él velem, és akkor már ő is vesztes, nem csak én. Ezért kellene már egy kicsit nagyobb szeretettel lenni egymás iránt.

► **Mindennap foglalkozol a zenével?**

► Mindennap van egy kis zenélés, olyan nincs, hogy ne zenéljek. Egy kis szertartást csinálok, énekelek. Azt hiszem, én ettől vagyok életben. Ha ezt nem csinálnám, már valószínűleg megbolondultam volna.

► **Ha abból a nagyon sok dologból, amit csinálsz, meg kellene mondanod, hogy mi áll hozzád a legközelebb, a zene lenne az?**

► Így van. A buddhizmus akkor kell, amikor az ember nem tudja, hogyan vannak a dolgok, szenved, variál a világban, és rossz neki. Az helyre rázza az agyát. Ha egy lakatlan szigetre kerülnék egyedül, ott minek a buddhizmus? Nem kell oda tan, ott magát adja az élet. Ott az ember az igazságot kendőzetlenül látja, csak a társadalmi, hülye emberi dolgok azok, amik elfedik. A lakatlan szigeten egy gitár viszont üdvözítő lenne. Az egy eszköz ahhoz, hogy az ember szárnyalni tudjon. Ha nem lenne ott gitár, fabrikálnék valamit pálmafából.

► **Ha az emberi társadalom „normálisan” működne, és az emberek megtalálnák benne a helyüket, akkor nem is lenne szükség a vallásokra?**

► Azt vettem észre, hogy nagyon sokféleképpen lehet ugyanazt a dolgot nézni. Te most elmondtál egy látásmódból fakadó igazságot, amire nem lehet azt mondani, hogy ez nem igaz. Közben azt kell látni, hogy ez az igazság együtt él valami más igazsággal is, nevezetesen azzal a kérdéssel, hogy az emberiség most nem a dolgát végzi-e. Lehetséges – ez csak egy feltételezés –, hogy az embernek most pontosan ez a bottladozás a dolga. Bizonyos tanok azt mondják, hogy ez egy tanintézet. A földi élet az ember számára egy tanoda, ahol meg kell tanulnia, hogyan vannak a dolgok. Bizonyos lények már tudják ezt, ezért ők már nem is születnek emberi formába. Például a Nap mint istenség, mint lény, ő annyira korrekt, nagyszerű személyiséggé nőtte ki magát, hogy képes egy naprendszer fenntartani. Neki nem kell emberként megszületnie, hogy gyakorolja a pontosságot és a jóindulatot, mert a Nap a százszázalékos jóindulat tökéletes megtestesülése,